

DVA MILJNIKA IZ CELJA

VERA KOLSEK

Pri poglobljanju struge Savinje v Celju sta med drugimi rimskimi najdbami prišla na površje tudi dva miljnika. Ležala sta ob levem bregu Savinje v gramozu, približno 20 m pod prehodom Jurčičeve ulice v Masarykovo nabrežje. Točnejše lokacije ne moremo ugotoviti, ker ju je bager potegnil na breg in šele potem so obvestili Mestni muzej o najdbi. Vemo le to, da sta ležala skupaj.

Prvi miljnik (sl. 1) je iz pohorskega marmora, materiala, iz katerega so klesani skoraj brez izjeme vsi spomeniki na področju Celja in njegove okolice. Miljnik je visok 198 cm in ima premer 49 cm. Obdelan je zelo grobo. Črke so v celoti ohranjene, le zadnje štiri v drugi vrsti so odbite, izbrisane, tako da so skoraj nečitljive. Po vsej verjetnosti imamo tukaj opraviti z damnatio memoriae, kar je mogoče, ker je cesarja, ki mu miljnik pripada, doletela ta usoda.

Napis se glasi:

IMP. CAES
M AVR ANTON
PIO FELICI
(INVICTO) AVG
DIVI (ANTONINI)
FILIO DIVI SEVER
(NEPOTI). COS II PP

IMP. CAES
MAVR ANTON
PIO FELICI
INVICTO AVG
DIVI ANTONINI
FILIO DIVI SEVER
NEPOTI COS II PP

Napis pripada M. Avreliju Antoninu Elagabalu (218—222). Črke so plitve, tanke, podolgovate, na koncih odebeljene in neenakomerne. Prva vrsta meri 8 do 7,5 cm, razen prve črke I, ki meri 9 cm. Druga vrsta izstopa pod prvo, črke so visoke od 5 do 6 cm. Črke v tretji vrsti merijo od 5 do 5,5 cm, le zadnja črka v besedi FELICI je zelo majhna in meri 2 cm. Četrta vrsta je visoka 4,5 do 5 cm, peta vrsta 4 do 4,5 cm. Črke v šesti vrsti merijo 4 do 4,5 cm. Tukaj izstopa beseda SEVER, ki sega že nekoliko za čelno stran miljnika. Sedma vrsta je visoka 4 cm.

Črke v posameznih vrstah niso vedno v isti liniji, to je zlasti občutno v četrti vrsti, kjer je beseda AVG 2 cm pod vrsto. Naslednja vrsta je ravna, medtem ko je zadnja beseda v peti vrsti zopet obrnjena navzdol. Kamnosek, ki je delal napis, ni bil posebno spreten.

Ligatur je razmeroma malo. V peti vrsti sta dve, in sicer NINI v besedi ANTONINI. V sedmi vrsti je TI v besedi NEPOTI. V četrti vrsti je kamnosek napravil napako v besedi INVICT(o); namesto T stoji dobro vidna črka I.

Miljnik pripada letu 219, ko je bil Elagabal drugo leto konzul. Do sedaj je to drugi Elagabalov miljnik v celjskem lapidariju. Prvega so pripeljali iz Vojnika (1). Če računamo po miljah, ki so navedene na njem, je bil postavljen ob rimski cesti Celeia—Poetovio, na mestu, kjer zavije pot na Lindek. Drugih miljnikov tega vladarja v Noriku še ne poznamo. To je razumljivo, če upoštevamo, da je Elagabal potoval leta 219 iz Nikomedije v Rim preko Naissusa—Murse—Poetovie—Celeie in Emone in so za to priložnost obnovili le to cesto in jo opremili z Elagabalovimi miljniki (2). Ostale ceste po Panoniji in Noriku so popravili pod cesarjem Makrinom že dobro leto prej (2 a).

Znan nam je miljnik iz Promontoriuma v Panoniji (3). Na tem miljniku je v titulaturi omenjen pontifikat in tribunitia potestas. Na celjskem miljniku tega ni, kar je precej nenavadno, omenjen je pa točno pridevek pater patriae. Poznamo tudi napise iz okolice Siscie, ki omenjajo Elagabalovo ime (4).

V celoti je napis naslednji:

Imp(eratori) . Caes(ari) | M. Aur(elio) Anton[ino] | Pio Felici | invic(t)(o) Aug(usto) | divi Antonini | filio divi Sever(i) | nepoti co(n)s(uli) II p(atr)ip(atr)iae).

Drugi miljnik (sl. 2) je prav tako iz pohorskega marmora. Ima podstavek štirikotne oblike. Stojna ploskev podstavka meri $31,5 \times 37$ cm; visok je 121 cm. Celoten miljnik s podstavkom vred je visok 160 cm. Podstavek prehaja brez ostrih robov v cilindrično obliko miljnika. Premer miljnika je 29 cm. Na zgornji strani je odbit, tako da ni ohranjena celotna višina.

Razlikuje se od prvega po izdelavi. Kamnoseki so uporabili dober bel kamen, ki je lažji za obdelavo in zato je tudi površina zglajena, medtem ko je pri prvem groba. Izdelava površine se še dobro vidi kljub izlizanosti. Danes ima skoraj voščeno patino.

Napis:

IMP. (CAES)
M AVRELI
CLAUDIO
F INVICTO
AVG P (MAXIMO)
TRIBVNICIA
POTESTIS

I M P C A E S
M A V R E L I
C L A V D I O
F I N V I C T O
A V G P M X I M O
T R I B V N I C I A
P O T E S T I S

Črke so dobro ohranjene, le prve črke na levi strani vsake vrstice so skoraj izlizane. Za razliko od prvega miljnika so črke tukaj precej globoke, odebeljene so na koncih in podolgovate. V prvi vrsti so visoke 5,5, le črka M meri 6,5 cm. V drugi in tretji vrsti so črke visoke 5,5 do 6 cm, le O v tretji vrsti nekoliko izstopa in meri 6,5 cm. Četrta vrsta ima 4,5 do 5,2 cm visoke

črke. V peti vrsti merijo 5 do 5,5 cm. V šesti vrsti so visoke 4 do 5,5, le črka B meri 6 cm. Zadnja vrsta je visoka 5 cm. Na desni strani teksta so črke skoraj izlizane, in sicer je v prvi vrsti zelo slabo vidna črka I, v drugi M, v tretji C in L, v četrti vrsti F, v peti je A skoraj neviden, v šesti vrsti črki TR, medtem ko sta P in O v sedmi vrsti popolnoma izlizani.

Pri tem miljniku je zelo malo ligatur. Imamo jo le v prvi vrsti AE v besedi CAES(ari) in v peti vrsti MA v besedi MAXIMO. Interpunkcija je v celotnem tekstu samo ena. Miljnik lahko po tekstu datiramo v leto 268, to je prvo leto njegove vladavine.

M. Aurelius Claudius se je rodil 10. maja 219 ali 220. Doma je bil iz Ilirika. Verjetno je pripadal plemenu Dardanov. Že s cesarjem Galienom sta se borila proti Gotom, dokler ni bil Galien poklican v Italijo, da bi zadušil upor Aureola in je pri obleganju Milana tudi padel. Takoj po Galienovi smrti je postal Claudius rimski cesar. Glavni vojni pohod je vodil proti Gotom in jih je premagal pri Nišu. Dobil je pridevek Gothicus. Goti so bili sicer premagani, vendar so se manjše skupine razkropile po gorovju Balkana. Tako so se Rimljani še vedno borili proti njim, dokler ni izbruhnila med Goti kuga, ki je njihove vrste občutno razredčila. Kuga je prodrla v rimsko vojaško taborišče in zahtevala cesarjevo smrt. Claudius II. Gothicus je umrl v Sirmiumu leta 270 pred 29. avgustom (5).

Iz tega skopega življenjepisa je razvidno, da se ni veliko brigal za našo provinco, ker mu čas ni dopuščal. Ime Klavdija Gotskega na celjskem področju do sedaj ni znano na nobenem drugem miljniku. Pogosto pa nastopa na spomenikih v Panoniji (6).

Napis bi se v celoti glasil:

Imp(eratori) Caes(ari) | M. Aureli(o) | Claudio | [P(io)] F(elici) invicto | Aug(usto) p(ontifici) maximo | tribunicia(e) | [po]tes(ta)tis

Oba miljnika sta prva, ki smo ju našli do sedaj v Celju. Da pripadata mestu, sklepamo lahko po tem, ker sta ležala v sloju, ki ga je nanesla Savinja. Zanimiva sta tudi s topografskega vidika. Doslej so domnevali, da je rimska cesta držala v mesto ob današnji Ljubljanski cesti, kjer so pri kopanju temeljev za Gozdarski inštitut odkrili sledove rimske ceste. Nadaljnji sledovi rimske ceste so bili odkriti tudi v Ključavničarski ulici, pri čemer gre po vsej verjetnosti za isto cesto, če potegnemo ravno črto od ene do druge najdbe. Oba miljnika sta pa najdena precej daleč vstran in je izključeno, da ju je poplava odnesla tako daleč vstran od prvotnega mesta. Zato je nujno, da je tukaj morala biti še ena cesta, ki je držala ob današnjem bregu Savinje.

Z regulacijo Savinje smo dobili bolj jasno sliko o rimskem mestu. Prvotno je prevladovalo mišljenje, da se je raztezalo le ob Miklavškem hribu in na levem bregu Savinje (7). Pri poglobljanju struge so pa prišle na dan najdbe, ki govore o nasprotnem. Že pri kopanju za nov ovinek struge na Bregu se je videlo, da je rimska kulturna plast sklenjena in se vleče čez celoten teren v globini 1 do 1,5 m. Nadalje so našli v sami strugi ostanke zidovja, marmornate bloke in nekaj drobnih predmetov. Zlasti se je to pokazalo v strugi nasproti muzeja; tukaj so odkrili močan zid in 15 obdelanih marmornatih blokov, arhitektonskih delov večje zgradbe. V sredini struge pa je bilo veliko zidovje, ki je imelo nekoč štirikotno obliko.

Spominja na temelje, najdene v Šempetru, vendar je po izdelavi mnogo bolj solidno (8). Verjetno je zidovje ostanek večjega svetišča ali kakšne druge javne zgradbe.

Iz vsega tega lahko vidimo, da nekdam na tem mestu ni tekla Savinja, pač pa je bil ta kraj poseljen. Po obeh miljnikih sodeč, je bila tu rimska cesta iz Emone v Celejo in pripadajo sledovi ob Ljubljanski cesti in Ključavničarski ulici v ta čas. Ta cesta se je ob današnji Mariborski cesti obrnila proti severu na Vojnik in Poetovio.

Znano je, da je prva gradbena perioda v Celeji trajala do tretjega stoletja, in sicer so računali nekako do 50-ih let tretjega stoletja (9). Z miljnikom Klavdija Gotskega se pa datacija nekoliko spremeni. Še važnejše je je to, da jo lahko bolj točno datiramo. Miljnik pripada letu 268. Če ne že v isto leto, bi lahko poplavo postavili takoj v prva leta 80-ih let 3. stoletja, kar razmeroma precej podaljša I. gradbeno periodo Celeje. Najdba je lep donesek za datacijo vseh spomenikov po Savinjski dolini, ki so bili porušeni zaradi poplave, predvsem za spomenike v Šempetru, za katere so sklepali, da so bili porušeni nekoliko prej (10).

V Šempetru datira zadnji najdeni napis iz 3. stoletja. To je napis iz kapele C. Sp. Secundiana (11). Kapelo so postavili v 2. stoletju, kar nam dokazuje prvi napis. Imamo pa na spomeniku še naknadni napis, in sicer na gredi, ki loči nišo s portreti od napisnega polja. Pokopan je Spectatius Avitus in verjetno njegova hčerka Avrelia Severina. Spectatius Avitus je bil star 80 let, ko je umrl. Rodil se je za vlade M. Avrela, približno v času, ko je bila kapela postavljena. Če sedaj prištejemo 80 let njegovega življenja, pridemo v čas nekoliko pred vladanjem Klavdija Gotskega. S tem napisom se končuje pokopališče v Šempetru, preneha obstajati zaradi poplave, ki je nekaj let zatem podrla nagrobne kapele. Miljnik Klavdija Gotskega in zadnji napis iz Šempetra se dopolnjujeta in pri dataciji drugega podpirata.

Med miljniki, ki so danes v Celjskem muzeju, sta oba miljnika zasedla po številu peto in šesto mesto. Prvi štirje miljniki pripadajo Trajanu, Septimiju Severu, Elagabalu in Konstantinovim naslednikom (12).

Na področju celjskega okraja je bilo do sedaj najdenih razmeroma veliko miljnikov, zlasti na cesti Celeia—Poetovio (13), kar kaže, da so bile ceste redno vzdrževane. Največ miljnikov imamo iz 2. stoletja. Miljnik, ki pripada Klavdiju Gotskemu, je po dosedanjih izsledkih prvi med njimi.

Literatura

1. Arheološki vestnik VI/2, str. 320, Ljubljana 1955.
2. Živa antika, VI, zv. 2, str. 267 sl., Skoplje 1956.
- 2a. L. c., s starejšo literaturo.
3. CIL III, 3713.
4. CIL III, 10263, 3637, 3445.
5. Paulys Real-Encyclopedie der classischen Altertumwissenschaft, 2. Band, str. 2458, št. 82 sl., Stuttgart 1896.
6. CIL III, 3702, 3521, 11335^b, 13322, 4289.
7. J. Orožen, Zgodovina Celja, I. del, str. 36, Celje 1927.
8. Celjski zbornik, str. 230, Celje 1959.
9. Arheološki vestnik V/2, str. 503, Ljubljana 1954.
10. Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani I, 1950, str. 138.

11. Arheološki vestnik V/2, str. 302, Ljubljana 1954.
 12. Arheološki vestnik VI/2, str. 316, Ljubljana 1955.
 13. Richard Knabl, Der wahre Zug der römischen Militärstrasse von Cilli nach Pettau, Wien 1861.
- Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku LVI—LIX/2, str. 94, Split 1954
do 1957.
- Arheološki vestnik VI/2, str. 316 sl., Ljubljana 1955.
Živa antika VI/2, str. 267, Skoplje 1956.

ZUSAMMENFASSUNG

Zwei Meilensteine aus Celja (Celeia)

Bei der Regulierung des Savinjaflusses wurden im Jahre 1958 auch zwei Meilensteine ausgegraben. Der erste Meilenstein stammt aus der Zeit des Kaisers Elagabalus. Aus dem Text ist ersichtlich, dass er im Jahre 219 gesetzt worden war. Der zweite Meilenstein von Claudius Gothicus fällt in dessen erstes Regierungsjahr 268. Beide Meilensteine sind bis jetzt die ersten, die man auf dem Gebiet von Celeia gefunden hat. Der Fund ist für die Topographie der römischen Stadt wichtig. Beide lagen zusammen in situ und man darf annehmen, dass hier eine Strasse nach Laško—Rimske Toplice und Neviodunum führte.

Die Meilensteine sind auch für die Berechnung der Zeit der grossen Überschwemmung in Celeia und im Savinjatal von grosser Bedeutung. Die letzte Inschrift von der römischen Nekropole aus Šempeter und der Meilenstein des Claudius Gothicus stimmen zeitlich überein. Aus beiden können wir schliessen, dass die Überschwemmung im Jahre 268 oder im nächsten Jahre diesem Gebiet grossen Schaden zufügte.